

До разової спеціалізованої вченої ради
ДФ 2023-39
Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого
(61024, м. Харків, вул. Пушкінська 77)

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертацію Керопян Анни Арменівни, підготовлену на тему
«Кримінальна відповідальність за незаконне перешкоджання
організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій»
та подану на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю
«Право» (Харків, 2023)

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Актуальність дисертаційного дослідження А. А. Керопян «Кримінальна відповідальність за незаконне перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій» зумовлюється тим, що право громадян на свободу свого світогляду і віросповідання, думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань є конституційним невід'ємним правом людини, яке проголошено не тільки в Основному Законі держави – ст. 39, але й у низці основоположних міжнародних актах у сфері захисту прав людини.

Усі загальновизнані прогресивною міжнародною спільнотою стандарти та практики забезпечення свободи мирних зібрань спрямовані, насамперед, на підтримання належного рівня демократичного та правового розвитку держави та захист прав та свобод людини. Також вони покликані гарантувати певний рівень особистої свободи особі, усвідомлення її власної соціальної цінності та відповідне ставлення як до інших людей, так і до суспільства у цілому.

Тому право громадян на проведення зборів, мітингів, вуличних походів та демонстрації є певним «балансом» взаємодії влади та народу й дозволяє отримати від останніх думку щодо важливих питань у сфері суспільного, політичного, економічного, культурного життя країни, у тому числі й при обговоренні проєктів законів та рішень загальнодержавного й місцевого

значень. Отже, є дуже важливим «утримувати» такий баланс, від якого залежить розвиток держави та рівень забезпечення прав людини.

Саме тому свобода мирних зібрань має характер широкомасштабної сфери діяльності, яка потребує не тільки урегулювання її нормами конституційного, міжнародного, адміністративного та інших регуляторних галузей законодавства, але й кримінально-правової охорони цих суспільних відносин. Враховуючи ці обставини, подана праця А. А. Керопян є актуальною та своєчасною.

Тематика підготовленої дисертації узгоджується із виконанням роботи на кафедрі кримінально-правової політики Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого в межах цільової комплексної програми «Теоретичні проблеми ефективності кримінального законодавства України та практики його застосування» (номер державної реєстрації 0111U000959).

Метою дисертаційного дослідження є розроблення комплексної науково-правової характеристики кримінальної відповідальності за незаконне перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій (ст. 340 КК України) через встановлення її загальних засад в аспекті історико-правового, міжнародно-правового та порівняльно-правового вимірів, ознак складу цього кримінального правопорушення, основних проблемних питань кваліфікації та покарання; а також розробці пропозицій щодо удосконалення чинного кримінального законодавства України та практики його застосування (с. 7).

На досягнення названої мети були сформульовані завдання (с. 7-8), які були досягнені і визначені як наукова новизна одержаних результатів (с. 10-12) та у загальних висновках (с. 157-162).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій. Під час виконання дисертаційної роботи відповідно до поставленої мети і вирішених завдань було застосовано діалектичний, історико-правовий, порівняльно-правовий (компаративний), формально-логічний (догматичний), системно-структурний та статистичний методи дослідження. Емпіричну базу дослідження становлять дані із

опублікованої судової практики та вироків, винесених за ст. 340 КК України, які внесені до Єдиного державного реєстру судових рішень, статистичні дані Офісу Генерального прокурора (с. 9-10).

Достовірність і новизна наукових положень, висновків і рекомендацій.

Наукова новизна одержаних результатів дисертаційної праці А. А. Керопян полягає в тому, що подана дисертація є першим в українській науці кримінального права комплексним дослідженням незаконного перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій (ст. 340 КК України) із вивченням усіх елементів складу цього кримінального правопорушення та проблем, пов'язаних із кваліфікацією та відмежуванням від суміжних складів і покарання за дане кримінальне правопорушення (с. 10). Тому викладені в роботі висновки, пропозиції та рекомендації мають як теоретичне, так і практичне значення.

Здійснений аналіз змісту даного дисертаційного дослідження дозволяє зробити висновок про наявність елементів наукової новизни. Найбільш суттєвими науковими положеннями у пропонованій дисертації є:

- з'ясування генезису вітчизняного законодавства про кримінальну відповідальність за незаконне перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій, а також розгляд в порівняльно-правовому аспекті положень законодавства окремих зарубіжних країн щодо кримінально-правової боротьби з подібними кримінальними правопорушеннями;

- авторське визначення поняття «незаконне перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій»;

- аргументація про недоцільність виключення з диспозиції ст. 340 КК України терміну «незаконне» у зв'язку із сформульованим підходом щодо розуміння «перешкоджання» у широкому та вузькому значенні;

- доведеність, що аналізоване кримінальне правопорушення не може бути вчинене у формі бездіяльності;

- пропозиція про вилучення з диспозиції статті переліку мирних заходів та закріпленням замість нього більш узагальненого терміну «мирні зібрання»;
- визначення, що способом вчинення незаконного перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій, окрім фізичного насильства, може бути і погроза застосування такого насильства;
- з'ясування інтелектуальних і вольових ознак прямого умислу незаконного перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій;
- пропозиція про необхідність доповнення санкції ст. 340 КК України додатковим покаранням у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації та в опублікованих працях. Основні положення та висновки, що сформульовані у дисертації відображено в 7 наукових публікаціях, зокрема в 3 наукових статтях, опублікованих у фахових виданнях, перелік яких затверджений Міністерством освіти і науки України, 1 статті опублікованій в зарубіжному виданні, та 3 тезах доповідей на науково-практичних конференціях. Результати дисертаційного дослідження належним чином апробовані на міжнародних та всеукраїнських наукових заходах (с. 12).

Положення дисертаційного дослідження мають логічну побудову. За своєю структурою дисертація складається із анотацій українською та англійською мовами, списку публікацій здобувача за темою дисертації, вступу, чотирьох розділів, що містять 7 підрозділів, висновків, списку використаних джерел (238 найменувань, включаючи посилання на наукові джерела та досліджені вироки за даною категорією кримінальних справ). Загальний обсяг дисертації – 205 сторінок, з яких обсяг основного тексту – 173 сторінки.

У першому розділі дисертації авторка використовує історико-правовий науковий метод та наголошує, що вперше проблема криміналізації незаконного перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і

демонстрацій набула актуального значення саме в момент розробки Кримінального кодексу України 2001 р. Дисертантка зауважує, що за часів існування Української Радянської Соціалістичної Республіки установлювалася адміністративна та кримінальна відповідальність за порушення порядку організації і проведення мирного зібрання з боку його організатора, що насамперед свідчить про відсутність гарантій захисту такого конституційного права людини та громадянина й указує на репресивний характер законодавства того часу, самодержавність та централізовану діяльність державних органів. Заслуговує на увагу аналіз основних міжнародних документів та практику Європейського суду з прав людини щодо реалізації права на свободу мирних зібрань та порівняльно-правовий аналіз кримінальної відповідальності за незаконне перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій за кримінальним законодавством України та окремих зарубіжних країн (с. 14-35).

Другий розділ дисертаційної роботи присвячено характеристиці об'єкта та об'єктивної сторони кримінального правопорушення, передбаченого ст. 340 КК України (с. 36-99). Дисертантка вдало сформулювала визначення родового та видового об'єкта незаконного перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій. Заслуговує на увагу й пропозиція щодо перенесення досліджуваного складу кримінального правопорушення в розділ V Особливої частини КК України «Кримінальні правопорушення проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина» та аргументація, що суспільні відносини, які охороняються нормою ст. 340 КК України, не є однорідними із суспільними відносинами кримінальних правопорушень, передбачених розділом XV Особливої частини КК України, у якому нині міститься аналізований склад кримінального правопорушення (с. 49, 52). Є схвальним детальний аналіз структури суспільних відносин, що їх становлять, та механізму заподіяння їм шкоди (с. 54-63). Завдяки комплексному дослідженню всіх ознак об'єктивної сторони аналізованого кримінального правопорушення, дисертантка пропонує авторське визначення поняття

«незаконне перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій». На підставі логіко-граматичного та догматичного методів, слушною є думка авторки про недоцільність виключення з диспозиції ст. 340 КК України терміну «незаконне» (с. 80, 98).

Актуальним є правовий аналіз положень законодавства України, які передбачають певні випадки обмеження реалізації права на свободу мирних зібрань, з огляду на що констатовано можливість легітимного, тобто законного перешкоджання організації або проведенню мирних зібрань із боку адміністративних судів або правоохоронних органів (на прикладі встановлених повноважень органів Національної поліції). Заслуговує уваги з'ясування змісту завчасного повідомлення про проведення мирного зібрання та зауважено на співвідношенні цього поняття і такого виду звернень громадян, як заява (клопотання) із виокремленням їх спільних та відмінних ознак (с. 85-88).

Цікавою є пропозиція авторки визнати одним із способів незаконного перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій не тільки фізичне насильство, але й погрозу застосування такого насильства (с. 95).

У третьому розділі авторкою встановлюються ознаки суб'єкта та суб'єктивної сторони кримінального правопорушення, передбаченого ст. 340 КК України (с. 100-133). Зокрема, дисертантка наводить систему органів, службові особи яких можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності за вчинення такого діяння. Особливу увагу приділено встановленню інтелектуальних і вольових ознак прямого умислу незаконного перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій.

У четвертому розділі дисертантка розглядає питання кваліфікації та покарання за незаконне перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій. Слушною є думка про необхідність доповнення санкції ст. 340 КК України додатковим покаранням у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю строком до трьох років або без такого (с. 134-156). Авторкою сформульовані

позиції щодо основних проблем кваліфікації кримінального правопорушення, передбаченого ст. 340 КК України при сукупності кримінальних правопорушень, а також при конкуренції кримінально-правових норм (с. 134-149).

Дисертаційне дослідження А. А. Керопян в цілому має належний ступінь обґрунтованості сформульованих висновків та наданих пропозицій щодо кримінальної відповідальності за незаконне перешкоджання організації або проведення зборів, мітингів, походів і демонстрацій. Наукові висновки та пропозиції підтверджені емпіричними, інформаційними та іншими даними. Авторкою використана істотна кількість літературних джерел та нормативно-правових актів із опанованої проблематики (238 найменувань).

Усе зазначене дозволяє позитивно оцінити рецензовану наукову роботу, відповідний теоретико-методологічний рівень, самостійність її підготування, наявність певних елементів наукової новизни. Загалом позитивна оцінка розглядуваної роботи А. А. Керопян дозволяє звернути увагу на окремі дискусійні положення, а також висловити зауваження:

1) щодо назви розділу 1. «Відповідальність за незаконне перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій: історико-правовий, міжнародно-правовий та порівняльно-правовий виміри» (с. 14-35). Як видається, що мова йде не про вимір, а про причини, умови, чинники соціальної обумовленості, бо під поняттям «вимір» розуміється величина чогось, або величина, що вимірюється. До того ж у науці кримінального права, щоб з'ясувати чи є та чи інша кримінально-правова норма соціально обумовленою (тобто, чи відповідає вона суспільним потребам), вживаються такі терміни як «умови», «передумови», «критерії», «підстави», «фактори», «чинники» тощо. Ознайомившись із змістом даного розділу дисертації, фактично йдеться про обумовленість кримінально-правової заборони за незаконне перешкоджання організації або проведення зборів, мітингів, походів або демонстрацій, що традиційно розглядають за допомогою таких факторів

(чинників), як нормативно-правові, міжнародно-правові та порівняльно-правові, кримінологічні та ін.

2) дисертантці бажано було б з'ясувати суспільну небезпечність і тяжкість наслідків незаконного перешкоджання організації або проведення зборів, мітингів, походів або демонстрацій, які є необхідними й достатніми для існування кримінально-правової заборони зазначеного діяння. Як відомо, кримінально-правовій забороні підлягають (можуть підлягати) тільки ті діяння, які характеризуються підвищеною суспільною небезпечністю, тобто заподіюють істотну шкоду суспільним відносинам або створюють загрозу заподіяння їм такої шкоди і встановлюється при аналізі кримінологічного чинника (фактору).

Неналежно висвітлене це питання й при характеристиці діяння як ознаки об'єктивної сторони. Оскільки в Україні майже відсутня судова практика за ст. 340 КК України (за 2021 р. було дані лише щодо 14 кримінальних правопорушень), може виникнути питання про доцільність кримінально-правової заборони даного суспільно-небезпечного діяння. Тому в якості аргументації щодо цього, було б доцільним вказати, що таке діяння заподіює істотну шкоду суспільним відносинам, адже не тільки порушує конституційне право громадян на свободу свого світогляду і віросповідання, думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань та призводить до їх безпідставних обмежень з усіма негативними наслідками щодо цього. Крім того у разі застосування насильства, яке є ознакою об'єктивної сторони, може заподіюватися шкода і таким найвищим соціальним цінностям, як життя, здоров'я, безпека воля, честь та гідність особи та ін. Це суттєво посилює аргументацію щодо підстав кримінально-правової заборони даного діяння;

3) дисертанткою не розглядається питання про місце даного кримінального правопорушення у проєкті нового КК України та як вирішується про його родовий об'єкт;

4) емпіричну базу дослідження становлять матеріали судової практики Верховного Суду України, рішення Конституційного Суду України, статистичні

дані Офісу Генерального прокурора України, дані з опублікованої судової практики та вироків, винесених за ст. 340 КК України, які внесені до Єдиного державного реєстру судових, проте по тексту дисертації не вказано за який період здійснювалась вибірка та кількість вироків, які набули законної сили (с. 9-10), це б допомогло з'ясувати проблеми правозастосування даної норми.

5) призначення покарання у виді арешту, яке міститься в санкції ст. 340 КК (с. 156, 164) залишилося поза увагою дисертантки та є недоречним у зв'язку з прийняттям Закону України «Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо удосконалення видів кримінальних покарань» від 23 серпня 2023 р., який набере чинності 28 березня 2024 р., відтак арешт буде застосовуватися лише до військовослужбовців.

Сформульовані зауваження, у переважній більшості мають дискусійний характер і тому, суттєво не впливають на загальну позитивну оцінку рецензованої дисертаційної роботи.

Усе викладене дозволяє зробити загальний висновок про те, що дисертація «Кримінальна відповідальність за незаконне перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій» (ст. 340 КК) є кваліфікаційною науковою працею, яка виконана особисто здобувачем, розв'язує конкретне наукове завдання, є актуальним, завершеним і таким, що має теоретичну і практичну значущість. Таким чином, дисертаційне дослідження відповідає вимогам п. п. 6, 7, 8 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 та Вимогам до оформлення дисертації, затверджених наказом МОН України від 12.01.2017 р. № 40, а його авторка Анна Арменівна Керопян заслуговує на присудження їй ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Рецензентка

кандидат юридичних наук, доцентка,
доцентка кафедри кримінально-правової
Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого

Вікторія ГАЛЬЦОВА

Підпис Гальцоваї В.
Засвідчую Василь
Нач.ВК
24 01 2024 р.